

رواسازی مقیاس سنجش اعتماد اجتماعی به دانشگاه آزاد اسلامی

دکتر مجید کفاشی*

چکیده: این پژوهش با عنوان «بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر میزان اعتماد اجتماعی شهروندان تهرانی به دانشگاه آزاد اسلامی در سال 1389» است. هدف این پژوهش رواسازی مقیاس سنجش اعتماد اجتماعی به دانشگاه آزاد اسلامی می باشد که با استعانت از نظریه های مرتبط، مورد بررسی قرار گرفته است. پژوهش حاضر با طرح این پرسش که آیا ابزار سنجش میزان اعتماد اجتماعی به دانشگاه آزاد اسلامی از روایی و پایایی برخوردار است؟ سوالات ابزار اعتماد اجتماعی از طریق تحلیل عاملی به چه مفاهیمی قابل تقلیل است؟، به تحلیل و تبیین موضوع پژوهش پرداخته است. روش تحقیق این پژوهش، پیمایشی و ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه شامل 23 ماده با طیف لیکرت در مقیاس پنج درجه ای است که بر روی نمونه اجرا شد. نمونه مورد مطالعه 1000 نفر از دانشجویان واحدهای منطقه هشت دانشگاه آزاد اسلامی و والدین آنها هستند که با روش نمونه گیری خوشه ای چند مرحله ای و در نهایت با استفاده از روش تصادفی ساده انتخاب شده اند.

ضریب آلفای کرونباخ برای متغیرهای مورد مطالعه با توجه به گویه های در نظر گرفته شده در سطح مقیاس لیکرت در مرحله اولیه 0/90 بدست آمد و نشان داد که با توجه به بالا بودن ضریب آلفا، ابزار اندازه گیری از قابلیت بالایی برخوردار است. اما در مرحله دوم با اجرای مجدد این مقیاس 23 ماده ای، ضریب روایی 0/95 به دست آمد. در بررسی تحلیل مولفه های اصلی با استفاده از چرخش واریماکس، شش عامل از طریق چرخش تحلیل عاملی، استخراج شده است. به عبارت دیگر ابزار سنجش اعتماد اجتماعی از شش عامل که به ترتیب عبارتند از: مقیاس های اعتماد عمومی، صداقت، صراحت، سهیم کردن، تمایلات همکاری جویانه و اطمینان، تشکیل شده است.

کلید واژه ها: اعتماد اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی، روایی، چرخش واریماکس، تحلیل مولفه های اصلی.

---

* عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن و عضو باشگاه پژوهشگران جوان
majidkaffashi@gmail.com

مقدمه

انسان به حکم اینکه موجودی اجتماعی است و به تعبیری تمایل به زندگی اجتماعی ریشه در فطرت او دارد ناگزیر از ایجاد ارتباط با دیگران است. ارتباطی که در پرتو آن موفق گردد مشکلات و نارسایی‌های خود را مرتفع نماید و به طور متقابل در رفع مشکلات و کاستی‌های متعدد دیگران مؤثر باشد. یکی از جنبه‌های مهم روابط انسانی، اعتماد است و زمینه ساز مشارکت و همکاری در میان اعضای جامعه می باشد. در فضای مبتنی بر اعتماد ابزارهایی چون زور و اجبار برای رعایت قوانین، مقررات، حق و حقوق دیگران، کارایی خود را از دست می‌دهند. یکی از مهم ترین شروط، مبادله اعتماد در سطح کلان و در روابط اجتماعی است. به قول جورج زیمل بدون اعتماد عمومی افراد به یکدیگر، جامعه تجزیه می‌شود. به گفته کلمن اعتماد آن نوع رابطه کیفی است که قدرت عمل کردن را سرعت می بخشد. اعتماد تسهیل کننده مبادلات در فضای اجتماعی است که هزینه مبادلات اجتماعی را به حداقل می‌رساند و برای حل مسائل مربوط به نظم اجتماعی نقش تعیین کننده ای دارد و عنصر پیش قراردادی و مقدم بر حیات اجتماعی است.

اعتماد اجتماعی صورتی از روابط اجتماعی است که محصول تعامل و کنش اجتماعی جمعی اعضای جامعه در عرصه‌های مختلف اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی است. اما اعتماد دارای سطوح متفاوتی است که از سطح فردی گرفته تا سطح اجتماعی قابل ملاحظه است. اعتماد فردی عبارت است از اعتماد شخص به یک موضوع یا پدیده در یک مقوله فردی و اعتماد اجتماعی که در سطح بالاتر قرار دارد عبارت است از اعتماد مردم و گروه‌ها در نظام اجتماعی به همدیگر یا به سازمان‌های اجتماعی. اعتماد نتیجه تعاملات اجتماعی موجود در گروه‌ها و انجمن‌ها در باب فعالیت‌های اجتماعی است که اگر این اعتماد در حد کامل شکل بگیرد، یکی از مهم‌ترین سرمایه‌های اجتماعی محسوب می‌شود. در این پژوهش ضمن مروری بر نظریه‌های اعتماد اجتماعی، از نظریه‌های زتومکا، هومنز، راولز، دورکیم، گیدنز، جانسون، بن و نیست، فرانسیس، فوکویاما و پارسونز به منظور تبیین موضوع استفاده شد و به وسیله فرضیه‌ها و سؤالاتی که از این نظریه‌ها اخذ و به آزمون گذاشته شد، به بیان سنجش روایی و پایایی ابزار اعتماد اجتماعی می پردازیم.

بیان مسأله

در نوشته‌های جامعه‌شناختی مفهوم اعتماد اجتماعی هم به‌عنوان ویژگی افراد، ویژگی ارتباطات اجتماعی و هم ویژگی نظام اجتماعی با تأکید بر رفتار مبتنی بر تعاملات و سوگیری‌ها در سطح فردی مفهوم سازی شده است. در فرهنگ لغت آکسفورد اعتماد به معنی اطمینان به بعضی از صفات یا ویژگی یک شخص و یا حتی درستی و حقانیت یک نظریه تعریف شده است. اندیشمندان علوم اجتماعی هر کدام از نقطه نظر خاص خود به تعریف اعتماد پرداخته‌اند. برای مثال لومان میان دو مفهوم اعتماد و اطمینان تفاوت قائل شده و معتقد است: اعتماد با مفهوم مخاطره یا ریسک در ارتباط است و در دوران اخیر مطرح شده است. به اعتقاد لومان کارکرد اعتماد در نظام اجتماعی این است که عدم تعیین اجتماعی را کاهش می‌دهد (امیرکافی، 1374: 11). گیدنز¹ اعتماد را از عناصر و مؤلفه‌های اصلی مدرنیته می‌داند و معتقد است که چهار زمینه محلی اعتماد یعنی خویشاوندی، اجتماع محلی، سنت و کیهان‌شناسی مذهبی بر فرهنگ‌های پیش از مدرن تسلط دارند، حال آن که در دوران مدرن اعتماد به نظام‌های انتزاعی و نمادها و نظام‌های کارشناسی جای این نوع از اعتماد را گرفته است (گیدنز، 1380: 120). اعتماد را می‌توان مهم‌ترین مولفه نظم قلمداد کرد به همین جهت آیزنشتات به درستی متذکر می‌شود که مهم‌ترین مؤلفه نظم اجتماعی برای بنیان‌گذاران جامعه‌شناسی، اعتماد و همبستگی اجتماعی است. یعنی بدون انسجام و نوعی اعتماد پایداری نظم اجتماعی غیرممکن است (چلپی، 1375: 12). از دید برخی صاحب‌نظران شواهد بسیاری دلالت بر کاهش اعتماد اجتماعی در تمام ابعاد و سوگیری عاطفی و خاص‌گرا در روابط کنش‌گران در تمام سطوح در ایران دارد (همان: 77). بعضی از صاحب‌نظران به وجود خرده فرهنگ‌های متفاوت و چند پارگی‌های اجتماعی و فرهنگی (نظیر مسائل اقوام) اشاره کرده و آن را در ایجاد روش‌های اجتماعی کردن مبتنی بر بدگمانی و ناباوری نسبت به دیگران مؤثر قلمداد می‌کنند (بشیری، 1375: 78).

پرسش آغازین پژوهش این است: آیا در جامعه شهری تهران، اعتماد اجتماعی به دانشگاه آزاد اسلامی وجود دارد؟ میزان اعتماد اجتماعی در چه سطحی است؟ چه عواملی بر میزان اعتماد اجتماعی به دانشگاه آزاد اسلامی مؤثر است؟ آیا عوامل اجتماعی و فرهنگی بر میزان اعتماد اجتماعی به دانشگاه آزاد اسلامی مؤثر است؟ ضریب تأثیر کدام یک از عوامل و

---

1. Gidnez

شاخص‌ها بیشتر است؟ شهر تهران خرده فرهنگ‌های گوناگون و گروه‌های قبیله‌ای و طایفه‌ای مختلفی را در بر می‌گیرد که در طول سال‌های اخیر از شهرها و روستاهای دور و نزدیک مهاجرت کرده و در این شهر سکنی گزیده‌اند. خرده فرهنگ‌های محلی و گروه‌های قبیله‌ای هر کدام حامل ارزش‌ها و هنجارهای خاص خودشان هستند و هر کدام از این گروه‌ها الگوهای رفتاری و سبک زندگی ویژه‌ای برای خود دارند. این تنوع قبیله‌ای و طایفه‌ای، ضمن ابقای نگرش خاص گرایانه در افراد در شرایط فقدان برنامه‌ریزی منسجم اجتماعی، افزون بر تشدید رقابت‌های بین قبیله‌ای و بین گروهی متأثر از خاص‌گرایی و ایجاد فاصله اجتماعی میان گروه‌ها، به تضعیف (ما)ی شهروندی و اعتماد جمعی منجر می‌گردد.

اصولاً شرط برقراری ارتباط با دیگران در جوامع مدرن این است که افراد پیوندهای خود را ورای اجتماعات محلی گسترش دهند و این منوط به آن است که برخلاف آن چه در جوامع سنتی رایج است افراد کسانی را که دوست نیستند دشمن نبینند و غریبه دشمن تلقی نگردد و افراد یکدیگر را به‌عنوان یک شخص منحصر به فرد که دارای قابلیت‌های خاص خود است ببینند و خاص‌گرایی در روابط جای خود را به عام‌گرایی دهد (انعام، 1381: 6). در مجموع می‌توان گفت که شرایط امروزین شهر تهران یعنی گسترش شهرنشینی، ایجاد عرصه‌های جدید اشتغال، تغییرات جمعیتی شدید، دگرگونی ساختار طبقاتی و نیز تغییرات اقتصادی-اجتماعی وسیع و در نتیجه افزایش فزاینده تعامل با افرادی خارج از محورهای خویشاوندی و نظایر آن نیاز به اعتماد اجتماعی را در سطوح و ابعاد جدی‌تر ساخته است. بنابراین سؤال و هدف اصلی پژوهش تعیین میزان روایی و پایایی ابزار سنجش اعتماد اجتماعی به دانشگاه آزاد اسلامی است.

چهارچوب نظری تحقیق

نظریه پردازانی که در حوزه نظریه‌های کلان به بررسی و تحلیل مفهوم اعتماد پرداخته‌اند مانند پارسونز، دورکیم، اینگلهارت، تونیس با در نظر گرفتن سطح تحلیل کلان و با مورد تأکید قرار دادن ساخت اجتماعی به عنوان سطح مطالعه خود از نظریه‌پردازانی که در حوزه نظریه‌های خرد با الگو قرار دادن سطح تحلیل خرد و با مورد تأکید قرار دادن کنش به عنوان سطح مطالعه به بررسی و تحلیل مفهوم اعتماد پرداخته‌اند مانند اریکسون، بلاو، کلمن، جانسون و... تفکیک می‌شوند. این در حالیست که هر یک از این گروه‌ها با تأکید بر یک جنبه از سطح تحلیل (خرد/کلان) و سطح مطالعه (ساخت اجتماعی/کنش) مفهوم اعتماد، از دیگر جنبه‌های سطح تحلیل

(خرد/کلان) و سطح مطالعه (ساخت اجتماعی/کنش) چشم پوشی می‌کنند. دیدگاه گیدنز به دلیل توجه به وجود اصلی جهان مدرن و کاربرد سطوح خرد و کلان که از نظریه ساختاربندی او نشأت می‌گیرد و نیز به دلیل توجه خاص به مسئله مخاطره، در کنار توجه به بی‌اعتمادی شخصی، چهارچوب تحلیل مناسب‌تری به نظر می‌رسد و می‌توان آن را به عنوان چهارچوب نظری این تحقیق انتخاب کرد. علاوه بر این، از آن جا که گیدنز انواع اعتماد (بنیادی، شخصی، انتزاعی) را مورد توجه قرار می‌دهد، در دیدگاه وی وجوه روانشناختی و جامعه شناختی به صورتی توأمان به کار گرفته شده است. اعتماد در دیدگاه گیدنز نه کیفیتی کلی یا وجهی از همبستگی اجتماعی، بلکه شیوه ضروری و اجتناب ناپذیر حیات اجتماعی است. او اعتماد را از مؤلفه های مدنیت می‌داند (ریتزر¹، 2000).

شاید مهم ترین خصلت آراء گیدنز تلفیق سطوح خرد و کلان و نیز ویژگی تحلیل الگوهای اعتماد در دوران ما قبل مدرن و مابعد مدرنیته و چگونگی ساز و کار تغییر آن باشد. از نظر وی پویایی مدرنیته سه سرچشمه مهم دارد: «جدایی زمان و مکان»، «تحول مکانیسم‌های از جاکندگی» و «تخصیص بازاندیشاند». از دیدگاه وی نشانه‌های نمادین و نظام‌های تخصصی که در بر گیرنده اعتمادند، ساز و کارهای اصلی از جاکندگی تلقی می‌شوند. منظور وی از نظام‌های تخصصی، نظام‌های انجام دادن کار فنی یا مهارت تخصصی است که حوزه‌های وسیعی از محیط‌های مادی و اجتماعی زندگی کنونی ما را سازمان می‌دهند (گیدنز، 1380: 33).

به نظر گیدنز جدایی فرد از نظام‌های تخصصی، جز در دوره‌هایی صرفاً کوتاه مدت و نامنظم امکان‌پذیر نیست. در مقابل، این نظام‌ها که به طور مداوم بر بسیاری از جنبه‌های زندگی انسان تأثیر می‌گذارند، با فراهم کردن تضمین‌ها، چشم‌داشت‌ها در پهنه زمانی- مکانی فاصله دار عمل از جاکندگی را انجام می‌دهند. از این رو وی اعتماد را جزء ضروری و لاینفک زندگی اجتماعی در نظر گرفته و می‌گوید خصلت از جاکندگی نظام‌های انتزاعی به معنای تداوم کنش متقابل با دیگران غایب است (ارمکی و کمالی، 1383: 112).

از دیدگاه گیدنز اعتماد در نظام‌های مدرنیته متأخر اعتماد غیرشخصی و به دیگران ناشناس یا به عبارت دیگر «بی توجهی مدنی» جنبه بنیادی روابط اعتماد بین فردی است که از ماهیت رشد یابنده نظام های انتزاعی ریشه گرفته اند. در این شرایط جلب اعتماد به جای حفظ اعتماد در نظام‌های گذشته اهمیتی اساسی می‌یابد (گیدنز، 1380: 144). در عین حال وجه عمده

1. Ritzer

اعتماد پایبندی‌های بی‌چهره‌ای است که در نظام‌های تخصصی معنا می‌یابند و این مسئله اساساً چنان از اهمیت برخوردار است که می‌توان گفت که ماهیت نهادهای مدرن عمیقاً وابسته به مکانیسم‌های اعتماد به نظام‌های انتزاعی به ویژه نظام‌های تخصصی است (همان: 99).

به اعتقاد گیدنز در فرهنگ‌های سنتی چهار زمینه محلی در ارتباط با اعتماد غالب است: 1. نظام خویشاوندی، 2. اجتماع محلی، 3. سنت و 4. کیهان‌شناسی مذهبی. به نظر گیدنز منابع اصلی اعتماد در جوامع سنتی، اهمیت خود را در جوامع صنعتی از دست داده‌اند. وابستگی‌های خویشاوندی در جوامع مدرن حامل پیوندهای اجتماعی سازمان یافته در طول زمان و مکان نیستند. در این قبیل جوامع ارتباطات خویشاوندی عملاً محدود به چند نفر خویشاوند نزدیک شده است و بیشتر مردم آگاهی اندکی از خویشاوندان دورتر دارند. علاوه بر آن، در جوامع مدرن اجتماع محلی کارکرد گذشته خود را از دست داده است. در دوران اخیر که ما می‌توانیم از اشکال مختلف ارتباط اجتماعی سخن بگوییم که پهنه زمین را در بر گرفته اند. هم چنین در ارتباط با نقش سنت، گیدنز معتقد است که در جهان مدرن، پیشرفت علم و دنیایی شدن اندیشه، باعث شکل‌گیری خصلت انتقادی و نوگرایانه شیوه نگرش شده است. دیگر فرض بر آن نیست که رسوم یا عادات صرفاً به این خاطر مورد پذیرش قرار می‌گیرند که از پشتوانه اقتدار سنت برخوردارند؛ بر عکس شیوه‌های زندگی ما در جوامع امروزی بیش از پیش مستلزم داشتن یک اساس عقلانی است.

گیدنز در پاسخ به این سؤال که چه منبع یا منابعی در جوامع مدرن جانشین نظام‌های خویشاوندی، اجتماعی محلی، سنت و کیهان‌شناسی مذهبی شده است به نظام‌های انتزاعی اشاره می‌کند. اعتماد به نظام‌های انتزاعی مهم‌ترین بخش نظریات گیدنز است و بیانگر اعتماد افراد به اصول غیرشخصی است و با پیشرفت‌های علمی و تکنولوژیک عصر جدید ارتباط دارد. به اعتقاد وی برخلاف جوامع سنتی در جوامع صنعتی و پیشرفته اعتماد به علائم و نشانه‌ها و هم چنین اعتماد به دانش تخصصی ایجاد می‌گردد و پدیده از جاکنندگی یا انتزاع بخشی اتفاق می‌افتد. امروزه مردم به دنبال علائم و نشانه‌ها هستند و به مارک‌ها توجه می‌کنند، در حالی که نمی‌دانند وسایل و ابزارها را چه کسانی ساخته‌اند، کجا ساخته شده‌اند و... در واقع محلّیت از بین رفته است و امور حالت انتزاعی پیدا کرده‌اند و اعتماد به انتزاعیات تقویت شده است. گیدنز در این ارتباط به پول و نقش آن در جهان مدرن اشاره می‌کند و معتقد است که پول هیچ هستی ذاتی ندارد، اعتبار پول از خود پول نیست بلکه از اعتماد مردم به یک امر انتزاعی ناشی

می‌شود، اعتماد به یک رشته نمادها و سمبل‌هاست (امیرکافی، 1380: 12). گیدنز هم چنین معتقد است که ارتباط ناب منوط به اعتماد متقابل است و اعتماد متقابل نیز به نوبه خود رابطه ای نزدیک با «صمیمیت» دارد. برای ایجاد اعتماد، شخص باید هم به دیگری اعتماد کند و هم خودش دست کم در محدوده رابطه مورد نظر قابل اعتماد باشد. از آن‌جا که اعتماد تا بدین حد با خودمانی شدن مرتبط است، حفظ اصالت رابطه مورد نظر ایجاد می‌کند که همان توازنی که در روابط خودمانی بین خودمختاری و در یکدیگر حل شدن لازم است، در این جا هم مراعات گردد. نکته مهم در ساختن و پروراندن اعتماد در رابطه‌های ناب آن است که هر کس باید شخصیت دیگری را به «رسمیت» بشناسد و قادر باشد به طور منظم بعضی «پاسخ‌های مطلوب» را از گفتار و رفتار او استنباط کند (گیدنز، 1378: 141). گذشته از این موارد، گیدنز قضایای روان‌شناختی را نیز در موضوع اعتماد مؤثر قلمداد کرده است و با بحث از «اعتماد بنیادین» که مفهومی متعلق به اریکسون است، ریشه اعتماد را در وثوق و اطمینان به اشخاص صالح و معتبر مربوط می‌داند که معمولاً از نخستین تجربیات کودک حاصل شده است. به نظر وی اعتماد بنیادین اضطراب را کاهش داده و نوعی احساس تداوم و نظم در رویدادها، حتی آن‌هایی که به طور مستقیم در حوزه ادراک شخص قرار دارند، یا امنیت وجودی را در فرد به وجود می‌آورد (همان: 323).

به اعتقاد گیدنز، در صورت عدم وجود کنش افراد مبتنی بر رویکردهای بدگمانی، بسیاری از افراد در احترامی که به نشانه‌های نمادین و نظام‌های تخصصی نشان می‌دهند، گویی وارد نوعی «چانه زنی با مدرنیت» می‌شوند و در نهایت حاصل این امر حالتی است که گیدنز به طور خلاصه آن را احساس «ناامنی وجودی» می‌نامد (گیدنز، 1380: 107). با توجه به مزیت‌های آرای گیدنز، توجه به نظریات وی در حوزه اعتماد که مبنای اصلی طرح مفهومی این تحقیق است، مفید به نظر می‌رسد. برای مثال به منظور تحلیل مفهومی انواع اعتماد (اعتماد فردی، اعتماد اجتماعی یا تعمیم یافته و اعتماد مدنی یا اعتماد به نظام‌های تخصصی) از نظریات گیدنز راجع به انواع اعتماد (شخصی، بنیادی و انتزاعی) استفاده شده است.

جدول 1: تعاریف متغیرها

متغیرهای مورد استفاده در ابزار تحقیق در جدول زیر به اختصار آمده است:

صداقت: تطابق و هماهنگی میان اعمال و گفتار با اعتقادات و گرایشات درونی و عدم تظاهر به رفتار یا گفتاری که به نظر شخص درست و مورد قبول نیست.

در این تحقیق برای سنجش مفهوم صداقت از شاخص هایی چون راست گویی در یک موقعیت زیان آور، راست گویی در موقعیت دو گانه‌ای که در آن تمایل به دروغ گویی بیشتر است و راست گویی در شرایطی که در آن افراد سعی دارند دروغ مصلحتی بگویند استفاده شده است

صراحت: شرکت دادن دیگران در اطلاعات، عقاید، افکار و احساسات است که از طریق آن فرد افکار، احساسات، ترس و تردیدهای درونی خود را نسبت به دیگران بیان می‌کند. برای سنجش مفهوم صراحت از شاخص هایی چون، رودربایستی نداشتن و رک گویی یعنی به صراحت گفتن چیزی به دیگران، ابراز عقیده خود در حضور دیگران، اعتراض به نحوه عمل افراد دیگر (حتی دوستان و همکاران) استفاده شده است.

سهیم کردن: ارائه منابع و ذخائر (خصوصاً منابع و ذخائر اطلاعاتی) خود به دیگران تا آن‌ها را در نیل به اهدافشان یاری کنیم. برای سنجش مفهوم سهیم کردن از شاخص‌هایی چون انتقال دانسته‌ها و تجربیات خود به دیگران، راهنمایی افراد در مورد مسئله ای خاص و ترس نداشتن از ارائه اطلاعات و دانسته های خود به دیگران استفاده شده است.

تمایلات همکاری جویانه: بیانگر این است که فرد می‌خواهد با دیگران برای رسیدن به یک هدف مشترک کار کند که این امر مستلزم هماهنگی اعمال فرد با اعمال دیگران است. به منظور سنجش مفهوم تمایلات همکاری جویانه از شاخص‌هایی چون شریک کردن دیگران در انجام کارها، انجام کارها به صورت شراکتی و جمعی، کمک مالی گرفتن از دیگران و ایجاد اشتغال به صورت فردی و جمعی استفاده شده است.

اطمینان: تصدیق این امر است که طرف مقابل توانایی و شایستگی های لازم را برای حل و فصل مطلوب مسائل کنونی در موقعیت حاضر دارد. به منظور سنجش مفهوم اطمینان از شاخص هایی چون حل مشکلات به صورت فردی، کمک گرفتن از دیگران در حل مسائل و مشکلات، شک نداشتن به توانایی دیگران و بهره گیری از توانایی های دیگران در حل مشکلات استفاده شده است.

اعتماد کردن: با توجه به تفکیک دو مفهوم فرد اعتمادکننده، فرد قابل اعتماد و رفتار مبتنی بر اعتماد کردن و رفتار قابل اعتماد، «اعتماد کردن» می‌تواند به طور همزمان مقولات صراحت، سهیم کردن، اطمینان و ... را شامل شود. در این جا به منظور سنجش مفهوم اعتماد کردن از شاخص‌هایی چون عدم تردید درباره قابل اعتماد بودن مردم و نظام‌ها، درستکاری مردم و سازمان‌ها در معامله با دیگران، اعتماد به غریبه ها و اعتماد به خویشاوندان و سازمان‌ها استفاده شده است

روش

روش های پژوهشی که به تناسب از آنها در پژوهش حاضر استفاده شده عبارت اند از: الف) برای دستیابی به چهارچوب نظری، شفاف شدن واقعیت اجتماعی و آگاهی از پیشینه و ادبیات پژوهش از روش اسنادی و کتابخانه ای استفاده شده است. ب): برای جمع آوری داده ها، طبقه بندی، توصیف و تحلیل عاملی سوالات ابزار سنجش از روش پیمایشی استفاده کردیم.

ابزار اندازه گیری

ابزار اندازه گیری این پژوهش، پرسشنامه محقق ساخته 23 ماده ای مبتنی بر طیف لیکرت است که این ماده ها به صورت گویه هایی بودند که به دنبال هر گویه، پنج گزینه ارائه شده اند. به این گزینه ها بر حسب این که میزان موافقت با آنها از "کاملاً موافق تا کاملاً مخالف" یا بر عکس آن باشد، نمره های 5 تا 1 یا 1 تا 5 تعلق گرفت. برای تجزیه و تحلیل سؤال ها، دو شاخص مهم درجه دشواری و ضریب همبستگی هر سؤال با نمره کل مجموعه (یعنی قدرت تشخیص هر سؤال) محاسبه شد. ضریب اعتبار پرسشنامه بر پایه آلفای کرونباخ و روش تحلیل مؤلفه های اصلی¹ برآورد شده است. برای به دست آوردن ساختار ساده عامل ها و نام گذاری آنها، عامل های استخراج شده با استفاده از چرخش واریماکس² دوران داده شده است.

جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری پژوهش حاضر شهروندان ساکن در شهر تهران در سال 1389 می باشند. نمونه مورد مطالعه را دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحدهای علوم و تحقیقات، تهران جنوب، تهران شمال، تهران مرکزی، پزشکی، دندانپزشکی، علوم دارویی، شهرری، اسلامشهر، قیام دشت، تهران مرکزی و والدین آنها تشکیل می دهند.

شیوه نمونه گیری و حجم نمونه

نمونه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحدهای منطقه هشت دانشگاه آزاد اسلامی و والدین آن ها به شیوه نمونه گیری خوشه ای چند مرحله ای انتخاب گردید و در مرحله بعد برای اجرای

1. principal component analysis

2. varimax rotation

ابزار سنجش از شیوه تصادفی ساده استفاده شده است. تعداد نمونه مورد بررسی براساس فرمول کوکران 1000 نفر از دانشجویان و والدین آنها مورد بررسی قرار گرفتند.

یافته ها

نتایج این پژوهش نشان داد میزان اعتماد اجتماعی به دانشگاه آزاد اسلامی در سطح متوسط به سمت بالا است. هم چنین نتایج تحقیق بر وجود یک الگوی رابطه معناداری و مستقیم بین شاخص‌های متغیرهای مستقل عوامل فرهنگی و اجتماعی با متغیر وابسته میزان اعتماد اجتماعی حکایت دارد. مهم‌ترین معرف‌های شاخص‌های فرهنگی به ترتیب اهمیت، غنی بودن کتابخانه، کیفیت آموزشی، امکانات و فضای آموزشی است. به عبارت دیگر با ارتقاء کمی و کیفی شاخص‌های فرهنگی، میزان اعتماد به دانشگاه آزاد اسلامی افزایش می‌یابد. هم چنین مهم‌ترین معرف‌های شاخص‌های اجتماعی به ترتیب اهمیت پایگاه اجتماعی فرد و جایگاه اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی است. به عبارت دیگر با ارتقاء کمی و کیفی شاخص‌های اجتماعی، میزان اعتماد به دانشگاه آزاد اسلامی افزایش می‌یابد. اما در بحث رواسازی مقیاس سنجش میزان اعتماد به دانشگاه آزاد اسلامی نتایج زیر به دست آمد:

الف) اعتبار یا روایی صوری از نوع محتوا

اعتبار یا روایی، مسئله‌ای عمدتاً کیفی بوده و ارزیابی آن بسیار مشکل می‌باشد و در واقع چگونگی حرکت محقق از تعریف نظری به تعریف عملی مورد توجه قرار می‌گیرد. یکی از روش‌های اعتبار، اعتبار محتوا است که روشی برای سنجش میزان اعتبار اجزای تشکیل دهنده یک ابزار اندازه‌گیری می‌باشد که معمولاً توسط افراد متخصص در موضوع مورد مطالعه انجام می‌گیرد. از این رو اعتبار محتوا به قضاوت داوران بستگی دارد (کلانتری، 1382: 77). جهت حصول اطمینان از اعتبار یا روایی پرسشنامه، سؤالات، گویه‌ها و طیف مورد استفاده به افراد صاحب نظر در رابطه با موضوع مورد مطالعه (اساتید رشته‌های روانشناسی و جامعه‌شناسی) ارائه گردید. سپس گویه‌های مورد توافق در ابزار اندازه‌گیری لحاظ شد و بقیه مواردی که از نظر صاحب نظران ارتباط چندانی با موضوع نداشت حذف شدند. به عبارت دیگر از مجموع 25 گویه ارائه شده در ابزار، تنها 23 گویه مورد توافق متخصصین قرار گرفت. CVR^1 به دست آمده 0/85 است که از مقدار قابل قبولی برخوردار است.

1. Content Validity Ratio

$$C.V.R = \left[\frac{23 - \frac{25}{2}}{\frac{25}{2}} \right] = 0/85$$

(ب) اعتبار یا روایی به روش تحلیل عاملی

به منظور سنجش روایی از تکنیک تحلیل عاملی استفاده شده است و در جدول زیر آماره KMO که برابر 0/91 محاسبه شده نشان می دهد که همبستگی گویه های مقیاس برای ایجاد یک تحلیل عاملی مناسب است.

اولین اقدام در فرایند تحلیل عاملی، که اولین فرض آن نیز محسوب می شود، مقابله با داده های بدون پاسخ¹ است. در این بخش، آزمودنی های شماره 511، 352، 743، 425، 809، 78، 232 که تعداد آنها در مجموع 7 نفر را شامل می شد، از تحلیل آماری حذف گردیدند تا از این طریق فرض تحلیل عاملی تحت عنوان حداقل بدون پاسخ، (0/02) در هر آزمودنی رعایت شود. این اقدام برای تک تک سؤالات نیز اعمال گردیده و ضریب ابهام آنها با رجوع به عدم پاسخ دهی تعیین گردید و مشخص شد که تمامی سؤالات از ضریب صراحت بالایی برخوردار می باشند؛ به طوری که ضریب ابهام همه سؤالات، کمتر از 0/02 بود. بنابراین، در تحقیق حاضر تنها به حذف 7 آزمودنی اکتفا گردید. وضعیت مزبور معرف این است که احتیاجی به حذف برخی از سؤالات نبوده و می توان با تمامی سؤالات فرآیند تحلیل عاملی را صورت داد.

جدول 2: آزمون بارتلت و شاخص کیسر (KMO)

Kaiser-Meyer-Olkin Measure...	0/912
Approx. Chi-Square	2532.547
Bartlett's Test of df	423
Sphericity Sig. Bartlett	0/000

دومین فرض تحلیل عاملی، به حجم نمونه مکفی عنایت دارد. که مطابق جدول 2، در پژوهش حاضر میزان KMO برابر 0/91 و بنابراین حجم نمونه نیز کافی است. فرآیند تحلیل عاملی نیازمند این بوده که کاهش داده ها صورت پذیرد و از متغیرهای فراوان بتوان به عوامل سازنده دست یافت. این اقدام نیازمند حجم نمونه مکفی بوده و در فرآیند محاسبه همبستگی بین سؤالات بتوان ماتریس های مناسبی را استخراج نمود در راستای محاسبه ماتریس های واریانس

1. Missing

و کوواریانس باید حجم نمونه به میزان مکفی بوده و شاخص‌های تجربی در زمینه کفایت اندازه حجم نمونه عنوان گردد. با رجوع به جدول مزبور پیرامون اندازه کفایت نمونه‌گیری که به صورت مستقیم حجم نمونه را در نظر می‌گیرد می‌توان مطرح نمود که حجم نمونه کفایت دارد. بدین ترتیب که شاخص‌های گوناگونی در راستای کفایت حجم نمونه عنوان می‌شود که از مهم ترین شاخص‌های مزبور، شاخص اندازه¹ KMO بسیار محافظه کارانه بوده و حجم نمونه مکفی را در ارتباط با فرآیند تحلیل عامل برآورد می‌نماید. در مواقعی که شاخص اندازه حجم نمونه مکفی با روش KMO بالاتر از 0/80 گردد می‌توان در نظر گرفت که حجم نمونه برای فرآیند تحلیل عامل مکفی است. این فرض با رقم 0/91 که معرف شاخص کفایت نمونه برداری KMO معرف این است که حجم نمونه مکفی است.

جدول 3: میزان کرویت

آزمون	میزان تقریب مجذور	درجه	سطح معنی	تفسیر
کرویت	خی	آزادی	داری	
آزمون	2532/547	423	0/000	کرویت کامل (توزیع نرمال چند متغیری به دست آمده)
بارتلت				

سومین فرض تحلیل عامل، به عنوان نرمال بودن توزیع چند متغیری شناخته می‌شود و از اصطلاح کرویت² یاد می‌شود. آزمون‌هایی که برای محاسبه زمان بودن توزیع چندمتغیری به کار برده می‌شود تحت عنوان کرویت شناخته می‌گردد که از رایج‌ترین این گونه آزمون‌ها می‌توان به آزمون کرویت بارتلت تأکید نمود. با توجه به فرآیند آزمون بارتلت که پیرامون بررسی کرویت اعمال می‌شود می‌توان به جدول آزمون بارتلت اشاره نمود که این اقدام به وسیله تقریب مجذور کای³ آرایه می‌شود از آنجائی که تقریب مجذور کای با درجه آزادی 423 برابر با رقم 2532/547 شده است می‌توان مطرح نمود که مقدار تقریب مجذور کای از لحاظ آماری معنادار است و حداقل در سطح اطمینان 0/999 ($\alpha=0/001$). آماره مزبور معنادار است. با تأکید بر این که آزمون بارتلت از کرویت به مقایسه تقریب مجذور کای به دست آمده با

1. Kaiser Meyer Olkin (KMO)
2. Sphericity
3. Approximate Chi-Square

تقریب مجذور کای جدول در درجه آزادی 423 پرداخته است، می‌توان گفت که تقریب مجذور کای به دست آمده معنادار بوده و مهر تأییدی بر کروییت داده های تجربی زده و می‌توان نرمال بودن توزیع چند متغیری را مشاهده نمود.

جدول 3: مقادیر اشتراک

	ارزش اولیه	استخراج
X1	1.000	0.547
X2	1.000	0.658
X3	1.000	0.648
X4	1.000	0.721
X5	1.000	0.691
X6	1.000	0.532
X7	1.000	0.551
X8	1.000	0.648
X9	1.000	0.539
X10	1.000	0.759
X11	1.000	0.678
X12	1.000	0.614
X13	1.000	0.512
X14	1.000	0.625
X15	1.000	0.473
X16	1.000	0.564
X17	1.000	0.811
X18	1.000	0.745
X19	1.000	0.498
X20	1.000	0.615
X21	1.000	0.517
X22	1.000	0.604
X23	1.000	0.585

چهارمین فرض اجرای تحلیل عامل، شناسایی مقادیر اشتراکها است که جدول 3 معرف میزان مقادیر آنها است. از این رو، با توجه به اینکه تمامی بارهای مقیاس یا ضرایب اشتراک سؤالات با مقیاس، بیش از 0/5 می‌باشد، می‌توان گفت تجانس درونی بین سؤالات و کل آزمون وجود دارد و تحلیل عامل را با تأکید بر تمامی سؤالات صورت داد.

بنابراین با رجوع به ستون استخراج عوامل¹، ستون سمت راست جدول بالا که به تحلیل مؤلفه‌های اصلی می‌پردازد می‌توان دریافت که تنها در دو سؤال (سؤال 15، 19) بار عاملی کمتر از 0/5 و بیشتر از 0/4 بوده است و در اکثر موارد بار عاملی حاصل از تحلیل مؤلفه های

1. Extraction Method

اصلی فراتر از 0/5 به دست آمده است. با تأکید بر فرآیند روش استخراج مؤلفه های اصلی می توان حداکثر میزان اشتراک را رقم 1 در نظر گرفت که فرآیند استخراج از میزان اصلی 1 (با رجوع به ستون دوم) یا ستون ارزش ویژه اصلی¹ به دست آمده است در این جدول به راحتی می توان میزان بار عاملی هر سوال (ستون اول) را مشاهده نمود.

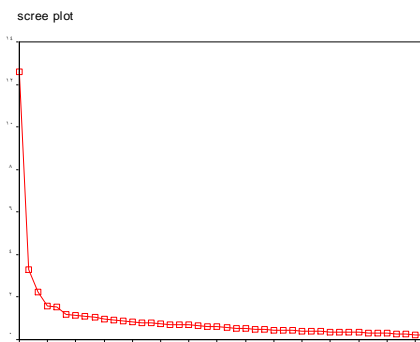
جدول 4: ارزش ویژه، درصد واریانس و درصد تراکمی عامل های ششگانه

عامل	ارزش ویژه	درصد واریانس	درصد تراکمی
1	12.010	42.893	42.893
2	1.969	7.031	49.924
3	1.255	4.482	54.407
4	.995	3.555	57.961
5	.922	3.292	61.253
6	.860	3.072	64.325

پنجمین فرض تحلیل عامل واریانس تبیین شده بالاتر از 0/50 است. مطابق جدول 4 با تأکید بر ستون فراوانی تراکمی درصدی² که به صورت مختصر تحت عنوان تراکمی مطرح شده است می توان دریافت که عامل اول (42/89) نزدیک به 43 درصد از واریانس کل را تبیین می کند و به همین ترتیب عامل دوم (7/03) درصد واریانس پرسشنامه را تبیین می نماید در نهایت با توجه به سهم و نقش هر عامل که در ستون میزان درصد واریانس تبیین شده³ عنوان گردیده می توان دریافت که هر عامل به چه میزان واریانس کل پرسشنامه را تبیین می نماید با رجوع به ستون درصد واریانس تبیین شده عنوان می گردد که عامل اول⁴ میزان 42/89 را تبیین نموده و پس از آن عامل دوم میزان 7 و سپس عامل ششم میزان 3/07 از کل واریانس پرسشنامه را تبیین کرده است. با رجوع به ستون درصد واریانس می توان دریافت که به ترتیب سهم هر عامل در درصد واریانس سیر نزولی داشته (عامل اول از 42/89 آغاز گردیده و تا عامل ششم که به رقم 3/07 کاهش می یابد) و به ترتیب این مقدار خاتمه می یابد. به هر میزان که سهم هر عامل افزایش یابد می توان سهم عامل مزبور را در ستون فراوانی تراکمی درصدی

1. Initial
2. Cumulative frequency percental
3. % of variance
4. Component 1

مشاهده نمود که در نهایت با سهم یک عامل از 42.89 آغاز کرده و با عامل دوم به 49.92 رسیده که میزان حاصله در ستون فراوانی درصدی تراکمی بیشتر از 0/50 است. به عبارت دیگر مجموع متغیرها 64.32 درصد واریانس کل را تبیین می کنند. پس از اینکه جدول ماتریس مؤلفه‌ها، به گونه‌ای دقیق بررسی گردید، از روش چرخش وریماکس¹ استفاده می‌شود تا از این طریق بار عاملی هر سؤال، با تأکید بر قرار گرفتن هر سؤال در یکی از شش عامل، تعیین گردد. با تأکید بر این که در این تحقیق، از روند تحلیل عامل تأییدی² پیروی شده و روش مؤلفه‌های اصلی (PC) از استخراج عوامل بکار رفته است، روش چرخش حداکثر پراکنش بکار برده می‌شود و جدول تحت عنوان ماتریس مؤلفه‌های چرخش یافته عنوان می‌گردد با توجه به ماتریکس مؤلفه ای چرخش یافته سوالات می‌توان عنوان نمود که هر سوال پس از چرخش در کدام عامل قرار گرفته است و جایگاه هر سوال در عامل مرتبط با رجوع به بار عاملی مشخص می‌گردد.

نمودار 1: سنگریزه

با توجه به نمودار سنگریزه³ که در راستای شناسایی ارزش ویژه عوامل⁴ عنوان می‌گردد می‌توان دریافت که عامل اول نسبت به عوامل دیگر از مقادیر بالاتری برخوردار است و پس از آن عامل با رجوع به نمودار مشاهده می‌شود که شیب چندانی در دیگر عوامل وجود ندارد و به صورت تقریباً موازی با محور افقی ترسیم شده است که این وضعیت معرف میزان ارزش ویژه

1. Varimax Rotation
2. Exploratory Factor Analysis
3. Scree Plot
4. Initial Eigenvalues

تقریباً یکسان در زمینه عامل دوم به بعد می باشد. با توجه به جدول واریانس تبیین شده کل می توان دریافت که مجموع مجذور بارهای عاملی استخراج شده¹ حاصله که تحت عنوان عوامل سازنده اعتماد اجتماعی عنوان می گردد قبل از چرخش و بعد از چرخش چگونه است.

در آغاز از طریق سه ستون اول در حیطه ارزش ویژه بنیادی می توان سهم و نقش هر سؤال (component 1-23) را تحت عنوان درصد واریانس در ستون دوم مشاهده نمود که با توجه به روند تراکمی درصد واریانس تبیین شده هر سؤال می توان ستون فراوانی تراکمی درصدی را مشاهده نمود که میزان آن از رقم 42.89 آغاز می شود در سه ستون مرتبط با ارزش های ویژه بنیادی سهم و نقش هر سؤال در واریانس کل پرسشنامه بدون توجه به عوامل عنوان می گردد. در ستون های مرتبط با استخراج مجموع مجذور بارهای عاملی می توان ارزش ویژه هر شش عامل اعتماد اجتماعی را مشاهده نمود که ارزش ویژه عامل اول رقم 12 و عامل ششم رقم 0/86 است. هم چنین سهم عامل اول در واریانس کل با رجوع به ستون درصد واریانس مشهود است که می توان سهم و نقش عامل اول را 42.89 و عامل ششم را 3.07 در نظر گرفت. به علاوه، با رجوع به ستون فراوانی درصدی می توان سهم شش عامل را قبل و بعد از فرآیند چرخش 69/91 در نظر گرفت. با رجوع به نمودار سنگریزه می توان عنوان نمود که حداکثر، شش عامل استخراج گردیده که از این شش عامل، عامل اول از واریانس تبیینی بالایی برخوردار بوده و این مقدار در نمودار Scree، به گونه ای دقیق تر قابل مشاهده است.

جدول 5: ماتریس متغیرها قبل از چرخش

	مولفه ها (عامل ها)					
	1	2	3	4	5	6
X1	0.547					
X2	0.658					
X3	0.648					
X4	0.721					
X5					0.615	
X6					0.517	
X7					0.604	
X8					0.585	
X9					0.452	
X10					0.615	

1. Extraction Sums Of Squared Loadings

X11	0.589				
X12	0.555				
X13					0.742
X14	0.619				
X15			0.678		
X16	0.564				
X17	0.811				
X18	0.745				
X19	0.498				
X20				0.473	
X21				0.678	
X22				0.614	
X23				0.512	

جدول 6: ماتریس متغیرها بعد از چرخش به روش واریماکس

	مولفه ها (عاملها)					
	1	2	3	4	5	6
X1	0.547					
X2	0.658					
X3	0.648					
X4	0.721					
X5	0.691					
X6	0.532					
X7	0.551					
X8		0.648				
X9		0.539				
X10		0.759				
X11		0.678				
X12			0.614			
X13			0.512			
X14			0.625			
X15				0.473		
X16				0.564		
X17				0.811		
X18					0.745	
X19					0.498	
X20					0.615	
X21						0.517
X22						0.604
X23						0.585

پس از این که جدول ماتریس مؤلفه‌ها، به گونه‌ای دقیق بررسی گردید، از روش چرخش¹ استفاده شد تا از این طریق بار عاملی هر سؤال، با تأکید بر قرار گرفتن هر سؤال در یکی از شش عامل، تعیین گردد. با تأکید بر این که در این تحقیق، از روند تحلیل عامل اکتشافی² پیروی شده و روش مؤلفه‌های اصلی (PC) از استخراج عوامل به کار رفته است، روش چرخش حداکثر پراکنش³ به کار برده می‌شود و جدول 6 تحت عنوان ماتریس مؤلفه‌های چرخش یافته عنوان می‌گردد با توجه به ماتریس مؤلفه ای چرخش یافته سؤالات می‌توان عنوان نمود که هر سؤال پس از چرخش در کدام عامل قرار گرفته است و جایگاه هر سؤال در عامل مرتبط با رجوع به بار عاملی مشخص می‌گردد. در این جدول می‌توان دریافت که هر کدام از سؤالات در کدام عامل پس از چرخش جای گرفته است برای مثال سؤالات 18، 19، 20 در عامل پنجم قرار گرفته است. بالاترین میزان بار عاملی سؤال 18 در عامل پنجم (0/74) و پس از آن سؤال 20 (0/61) و در مرحله بعد سوال 19 (0/49) قرار دارد. به راحتی می‌توان میزان بار عاملی هر سؤال را با عوامل ششگانه را مشخص نمود.

در نهایت، مشخص گردید که شش عامل از چرخش تحلیل عامل، استخراج شده است و در واقع، اعتماد اجتماعی از شش عامل تشکیل شده است که به ترتیب عوامل عبارت اند از: مقیاس‌های اعتماد عمومی، صداقت، صراحت، سهیم کردن، تمایلات همکاری جویانه و اطمینان است. بنابراین، با تأکید بر عوامل شش گانه اعتماد اجتماعی، سؤالات مرتبط با هر شاخص به ترتیب، در جدول 7 خلاصه می‌شود.

جدول 7: نتایج تحلیل عاملی سازه شش گانه اعتماد اجتماعی

سؤالات	شاخص	عوامل
1 تا 7	اعتماد عمومی	عامل اول
8 تا 11	صداقت	عامل دوم
12 تا 14	صراحت	عامل سوم
15 تا 17	سهیم کردن	عامل چهارم
18 تا 20	تمایلات همکاری جویانه	عامل پنجم
21 تا 23	اطمینان	عامل ششم

1. Rotation
2. Exploratory Factor Analysis
3. Varimax

ج) اعتماد یا پایایی¹ تحقیق

اعتماد یا پایایی مسئله کمی و تکنیکی است و بیشتر ناظر به این سؤال است که ابزار اندازه‌گیری با چه دقت و صحتی پدیده یا صفت مورد نظر را اندازه‌گیری می‌کند. ضریب آلفای کرونباخ از عمومیت بیشتری در این روش برخوردار است. اصولاً این روش برای محاسبه انسجام درونی ابزار اندازه‌گیری یا مقیاس‌ها به کار می‌رود. زمانی که مقیاسی از نوع لیکرت وجود داشته باشد و محقق بخواهد از طریق گویه‌های مختلف یک مفهوم پیچیده را اندازه‌گیری کند برای سنجش انسجام درونی مقیاس هم می‌توان از آماره آلفای کرونباخ استفاده کرد. اگر مقدار به دست آمده از آماره آلفای کرونباخ بیشتر از $0/70$ باشد پایایی ابزار اندازه‌گیری، قابل قبول تلقی می‌گردد. در بحث آلفای کرونباخ گزینه‌ای وجود دارد که نشان می‌دهد با حذف هر یک از گویه‌ها چه تغییری در مقدار آلفا ایجاد می‌گردد. از طریق بررسی مقادیر این بخش می‌توان تصمیم گرفت که در صورت حذف کدام گویه یا گویه‌ها مقدار آلفا افزایش می‌یابد. این گونه گویه‌ها، مواردی هستند که با سایر گویه‌ها سازگار نبوده و لذا به حذف آنها دقت اندازه‌گیری مقیاس افزایش می‌یابد. اگر مقدار به دست آمده کمتر از $0/70$ باشد باید عمل حذف گویه‌های با آلفای پایین تا جایی ادامه یابد که مقدار آلفای نهایی به $0/7$ یا بیشتر از آن برسد (کلانتری، 1382: 75).

جدول 8 ضریب آلفای کرونباخ را برای متغیرهای مورد مطالعه با توجه به گویه‌های در نظر گرفته شده در سطح مقیاس لیکرت نشان می‌دهد که با توجه به بالا بودن ضریب آلفا، ابزار اندازه‌گیری از قابلیت بالایی برخوردار است. در بررسی مقدماتی جمعیت محدودی از جامعه آماری (100 نفر) و در بررسی نهایی تمام افراد نمونه مورد مطالعه را انتخاب و پرسشنامه تنظیمی در مورد آنان اعمال شد و پس از استخراج داده‌ها و بررسی نتایج و ارزیابی نقاط قوت و ضعف سؤالات پرسشنامه، نواقص و نارسائی‌های مربوط به برخی از سؤالات بر طرف گردید. بنابراین گویه‌های منتخب در دو بررسی مقدماتی و نهایی مورد تحلیل قرار گرفتند که نتایج حاصل نشان می‌دهد مقیاس‌های به کار رفته از قابلیت اعتماد قابل قبولی برخوردارند. به طوری که ضرایب همبستگی در بررسی نهایی افزایش را نشان می‌دهد و آلفای مقیاس‌ها در بررسی مقدماتی $0/90$ و در بررسی نهایی برابر با $0/95$ است که هر دو در حد بالایی است.

1. Reliability

جدول 8: جدول میانگین، انحراف معیار و ضرایب همبستگی درونی گویه‌های مقیاس‌های اعتماد عمومی (سؤالات 1 تا 7)، صداقت (سؤالات 8 تا 11)، صراحت (سؤالات 12 تا 14)، سهیم کردن (سؤالات 15 تا 17)، تمایلات همکاری جویانه (سؤالات 18 تا 20)، اطمینان (سؤالات 21 تا 23) به تفکیک بررسی مقدماتی و بررسی نهایی

بررسی نهایی				بررسی مقدماتی				گویه ها
میانگین	انحراف استاندارد	همبستگی با کل	آلفا در صورت حذف سوال	میانگین	انحراف استاندارد	همبستگی با کل	آلفا در صورت حذف سوال	
4.20	1.59	0.62	0.952	2.03	0.77	0.28	0.90	1. به طور کلی کارکنان و اعضای هیات علمی دانشگاه آزاد چقدر قابل اعتماد هستند.
4.73	1.18	0.54	0.952	2.42	0.83	0.32	0.90	2. کارکنان و اعضای هیات علمی دانشگاه آزاد تا چه اندازه به قول و قرارهای خود عمل می کنند.
4.44	1.30	0.45	0.953	2.33	0.74	0.47	0.90	3. کارکنان دانشگاه آزاد تا چه اندازه به حفظ و نگهداری وسایل امانت گرفته شده پایبند هستند.
4.35	1.27	0.36	0.953	2.22	0.76	0.24	0.90	4. کارکنان و اعضای هیات علمی دانشگاه آزاد تا چه اندازه در هنگام ارائه فعالیت‌های خود حاضر به بیان عیب و نقص فعالیت‌های خود هستند.
4.67	1.27	0.54	0.952	2.15	0.85	0.20	0.90	5. کارکنان و اعضای هیات علمی دانشگاه آزاد با افراد دیگر هم درستکارند.
5.20	1.32	0.36	0.953	2.61	0.86	0.11	0.91	6. امروزه می‌توان به کارکنان و اعضای هیات علمی دانشگاه آزاد اعتماد کرد.
5.26	1.16	0.38	0.953	1.93	0.80	0.45	0.90	7. چنانچه مشکلی برایم ایجاد شود، ترجیح می‌دهم با استادم مشورت کنم.
4.97	1.16	0.48	0.953	2.14	0.80	0.48	0.90	8. کارکنان و اعضای هیات علمی دانشگاه تا چه اندازه در موقعیتی که حتی به زیان آن‌ها است راستگو هستند.
5.29	1.19	0.50	0.953	2.45	0.90	0.03	0.91	9. کارکنان و اعضای هیات علمی دانشگاه تا چه اندازه در موقعیتی که حتی می‌توان دروغ مصلحتی گفت راستگو هستند.
5.55	1.15	0.47	0.953	2.71	0.93	0.17	0.91	10. کارکنان و اعضای هیات

								علمی دانشگاه تا چه اندازه در موقعیت دو گانه ای که در آن تمایل به دروغگویی بیشتر است راستگو هستند.
5.55	1.28	0.48	0.952	2	0.94	0.43	0.90	11. هماهنگی و تطابق میان اعمال و گفتار و اعتقادات درونی در بین کارکنان و اعضای هیات علمی مشاهده می شود.
5.38	1.47	0.54	0.952	2.37	0.79	0.20	0.90	12. در گفتن مطلبی به دیگران آن را بدون رو درباستی بیان می کنم.
5.17	1.21	0.34	0.953	2.33	1	0.45	0.90	13. عقاید خودم را در حضور دیگران بیان می کنم. دانشگاه هم از چنین روحیه ای استقبال می کند.
5.17	1.16	0.33	0.953	2.53	0.95	0.09	0.91	14. به نحوه عمل ناصحیح دوستان و همکاران اعتراض می کنم.
5.05	1.32	0.61	0.952	2.40	0.67	0.47	0.90	15. دانسته ها و تجربیات خودم را به دیگران انتقال می دهم.
5	1.51	0.73	0.952	2.13	0.78	0.59	0.90	16. افراد را در موضوعاتی که نیاز به کمک دارند راهنمایی می کنم.
4.3	1.30	0.45	0.953	2.33	0.74	0.47	0.90	17. تری از ارائه دانسته های خود به دیگران ندارم.
3.97	1.31	0.25	0.953	2.21	0.79	0.43	0.90	18. دوست دارم در انجام کارها دیگران را شریک کنم.
5.02	1.42	0.58	0.952	2.41	0.76	0.36	0.90	19. برای انجام برخی کارها از دیگران کمک مالی می گیرم.
4.50	1.10	0.35	0.953	2.72	0.85	0.09	0.91	20. دوست دارم شغلی را ایجاد کنم تا زمینه اشتغال دیگران را فراهم کنم.
4.88	1.43	0.48	0.953	2.52	0.78	0.47	0.90	21. سعی میکنم در مواجهه شدن با مشکلات، خودم به صورت فردی آنها را حل کنم.
5.14	1.10	0.49	0.953	2.26	0.86	0.46	0.90	22. سعی می کنم در مواجهه شدن با مشکلات، برای حل آن از دیگران استفاده کنم.
4.67	1.17	0.16	0.954	1.69	0.72	0.51	0.90	23. به توانایی دیگران و بهره گیری از توانایی دیگران در حل مشکلات تردید ندارم.

بحث و نتیجه گیری

عوامل ششگانه‌ای که برای مقیاس سنجش اعتماد اجتماعی در این پژوهش استخراج شده است علاوه بر آنکه با نتایج پژوهش‌های قبلی همسو هستند، با نظریه‌ها و پژوهش‌های انجام شده در خارج از کشور هماهنگ است. برای مثال در این پژوهش از طریق تحلیل عاملی برای روشن شدن فضای مفهومی اعتماد به تعریف مفهومی و عملیاتی نظریه جانسون (1993) و گروت (2002) که این مفهوم را شامل صداقت، صراحت، سهیم کردن، تمایلات همکاری جویانه، اطمینان و اعتماد عمومی می‌داند، نزدیک شدیم.

شایان ذکر است نتایج این پژوهش با پژوهش سجاد اجاقلو و محمد جواد زاهدی (1384)، مهدی امیرکافی (1380) و منوچهر محسنی (1374) همسویی دارد.

همچنین در این پژوهش با دیدگاه گیدنز همسو می‌شویم زیرا مهم‌ترین خصلت آرا گیدنز تلفیق سطوح خرد و کلان و نیز ویژگی تحلیل الگوهای اعتماد در دوران ما قبل مدرن و ما بعد مدرنیته و چگونگی ساز و کار تغییر آن باشد. از نظر وی پویایی مدرنیته سه سرچشمه مهم دارد: «جدایی زمان و مکان»، «تحول مکانیسم‌های از جاکندگی» و «تخصیص بازاندیشانه». در دید وی نشانه‌های نمادین و نظام‌ها تخصصی که در برگیرنده اعتمادند، ساز و کارهای اصلی از جاکندگی تلقی می‌شوند. منظور وی از نظام‌های تخصصی، نظام‌های انجام دادن کار فنی یا مهارت تخصصی است که حوزه‌های وسیعی از محیط‌های مادی و اجتماعی زندگی کنونی ما را سازمان می‌دهند (گیدنز، 1380: 33). به نظر گیدنز جدایی فرد از نظام‌های تخصصی، جز در دوره‌هایی صرفاً کوتاه مدت و نامنظم امکان پذیر نیست. در مقابل، این نظام‌ها که به طور مداوم بر بسیاری از جنبه‌های زندگی انسان تأثیر می‌گذارند، با فراهم کردن تضمین‌ها، چشم‌داشت‌ها در پهنه زمانی - مکانی فاصله دار، عمل از جاکندگی را انجام می‌دهند. از این رو وی اعتماد را جزء ضروری و لاینفک زندگی اجتماعی در نظر گرفته و می‌گوید خصلت از جاکندگی نظام‌های انتزاعی به معنای تداوم کنش متقابل با دیگران غایب است (ارمکی و کمالی، 1383: 112).

اعتماد به نظام‌های انتزاعی مهم‌ترین بخش نظریات گیدنز است و بیانگر اعتماد افراد به اصول غیرشخصی است و با پیشرفت‌های علمی و تکنولوژیک عصر جدید ارتباط دارد. به اعتقاد گیدنز برخلاف جوامع سنتی در جوامع صنعتی و پیشرفته اعتماد به علائم و نشانه‌ها و هم‌چنین اعتماد به دانش تخصصی ایجاد می‌گردد و پدیده از جاکندگی یا انتزاع بخشی اتفاق می‌افتد. امروزه مردم به دنبال علائم و نشانه‌ها هستند و به مارک‌ها توجه می‌کنند، در حالی که

نمی‌دانند وسایل و ابزارها را چه کسانی ساخته اند، کجا ساخته شده اند و... در واقع محلیت از بین رفته است و امور حالت انتزاعی پیدا کرده‌اند و اعتماد به انتزاعیات تقویت شده است. گیدنز در این ارتباط به پول و نقش آن در جهان مدرن اشاره می‌کند و معتقد است که پول هیچ هستی ذاتی ندارد، اعتبار پول از خود پول نیست بلکه ناشی از اعتماد مردم به یک امر انتزاعی است، اعتماد به یک رشته نمادها و سمبل‌ها است (امیرکافی، 1380: 12).

به عبارت دیگر این‌گونه می‌توان عنوان کرد که حالت انتزاعی مردم عامه از دانشگاه آزاد اسلامی متأثر از برخی نمادها و نشانه‌ها است که ممکن است واقعیات موجود در این دانشگاه را تجربه نکرده‌اند و اعتماد به انتزاعیات در آنها تقویت شده است. اما حقیقتی که در این پژوهش مشخص شد، افرادی که در دانشگاه تحصیل کرده‌اند در ابتدای تحصیل متأثر از انتزاع عامه از دانشگاه قرار گرفته اما در پایان دوره تحصیلی به دلیل مواجه شدن با نمادهای واقعی دانشگاه، به تعبیر گیدنز، مقوله از جا کنده‌گی رخ داده و میزان اعتماد اجتماعی رو به افزایش است.

در بحث اعتبار محتوایی از مجموع 25 گویه ارائه شده در ابزار، تنها 23 گویه مورد توافق متخصصین قرار گرفت. CVR به دست آمده 0/85 است که از مقدار قابل قبول برخوردار است. به منظور سنجش روایی از تکنیک تحلیل عاملی استفاده شد و آماره KMO که برابر 0/91 محاسبه شد نشان داد که همبستگی گویه‌های مقیاس برای ایجاد یک تحلیل عاملی مناسب است. در نهایت، مشخص گردید که شش عامل از چرخش تحلیل عاملی، استخراج شده است و در واقع، اعتماد اجتماعی از شش عامل که به ترتیب عوامل عبارت‌اند از: مقیاس‌های اعتماد عمومی، صداقت، صراحت، سهیم کردن، تمایلات همکاری جویانه و اطمینان است، تشکیل شده است.

در بحث سنجش پایایی ابزار اعتماد اجتماعی، گویه‌های منتخب در دو بررسی مقدماتی و نهایی مورد تحلیل قرار گرفتند که نتایج حاصل نشان می‌دهد مقیاس‌های به کار رفته از قابلیت اعتماد قابل قبولی برخوردارند. به طوری که ضرایب همبستگی در بررسی نهایی افزایش را نشان می‌دهد و آلفای مقیاس‌ها در بررسی مقدماتی 0/90 و در بررسی نهایی برابر با 0/95 است که هر دو در حد بالایی است. با این وجود پیشنهاد می‌شود ابزار سنجش اعتماد اجتماعی به دانشگاه آزاد اسلامی در دیگر واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی مورد بررسی و مقایسه قرار گیرد تا مشخص گردد علت‌های این پدیده در واحدهای مورد بررسی در این پژوهش با سایر واحدها چه تفاوتی دارند.

منابع فارسی

- آزاد ارمکی، ت. و کمالی، ا. (1383). اعتماد، اجتماع، جنسیت، مجله جامعه شناسی ایران، شماره 2: 100-132.
- اجاقلو، س و محمدجواد، ز. (1384). بررسی اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در بین ساکنان شهر زنجان، مجله جامعه شناسی ایران، شماره 4: 92.
- امیرکافی، م. (1374). اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه شهید بهشتی.
- امیرکافی، م. (1380). اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن، نمایه پژوهشی، شماره 18، ص. 39-40.
- انعام، ر. (1381). بررسی اعتماد بین شخصی در بین روستاییان نمونه شهرستان شهریار. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهرا.
- بشیریه، ح. (1375). ایدئولوژی و فرهنگی سیاسی، گروه های حاکم در دوره پهلوی، فصلنامه نقد و نظر، تابستان و پاییز.
- چلبی، م. (1375). جامعه شناسی نظم. تهران: نشر نی.
- کلانتری، خ. (1382). پردازش در تحقیقات اقتصادی و اجتماعی. تهران: شریف.
- گیدنز، آ. (1378). جامعه شناسی. ترجمه منوچهر صبوری. تهران: نشر نی.
- گیدنز، آ. (1380). پیامدهای مدرنیت. ترجمه محسن ثلاثی. تهران: نشر مرکز.
- محسنی، م. (1374). نگرشها و اعتماد: بررسی آگاهیها، نگرشها و رفتارهای اجتماعی و فرهنگی در ایران. تهران: نشر زهد.

منابع انگلیسی

- Grootaert, C. and Bastleat, T. (2002). **The Role of Social Capital in Development**. Cambridge University. press.
- Jahnsen. D. (1993). **Reaching out: Intrprsonal effectiveness and self-actualization**. Boston University press.
- Ritzer, G. (2000). **Sociological Theory**. McGraw-Hill Higher Education. fifth edition.